

POCZET JURYSTÓW I EKONOMISTÓW (1)**MAURYCJ ALLERHAND (1868-1942)**

[AR] Rozpoczynając wydawanie stałego czasopisma naukowego Instytutu Allerhanda zdecydowaliśmy, że jednym z elementów każdego zeszytu będzie prezentacja najwybitniejszych polskich prawników i ekonomistów – wraz z fotografią. Nawiązujemy do pomysłu, który w latach 1921-1939 realizował „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” redagowany przez Antoniego Peretiatkowicza. Do II wojny światowej w kolejnych zeszytach – w ramach „Albumu Prawników Polskich”, „Albumu Ekonomistów i Statystyków Polskich” oraz „Albumu Socjologów Polskich” zamieszczono fotografie z krótkim życiorysem 56 prawników, 48 ekonomistów i statystyków oraz 10 socjologów.

ALBUM PRAWNIKÓW POLSKICH (1925–1939)

1. Franciszek Xsawery Fierich (1860–1928), z. 3 (1925)
2. Oswald Balzer (1858–1933), z. 4 (1925)
3. Adolf Suligowski (1849–1932), z. 1 (1926)
4. Ernest Till (1846–1926), z. 2 (1926)
5. Edmund Krzymuski (1852–1928), z. 3 (1926)
6. Henryk Konic (1860–1934), z. 4 (1926)
7. Alfons Parczewski (1849–1933), z. 1 (1927)
8. Władysław Abraham (1860–1941), z. 2 (1927)
9. Fryderyk Zoll (1865–1948), z. 3 (1927)
10. Michał Bobrzyński (1849–1935), z. 4 (1927)
11. Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864–1945), z. 1 (1928)
12. Stanisław Starzyński (1853–1935), z. 2 (1928)
13. Władysław Leopold Jaworski (1865–1930), z. 3 (1928)
14. Leon Petrażycki (1867–1931), z. 4 (1928)

15. Leon Piniński (1857–1938), z. 1 (1929)
16. Michał Rostworowski (1864–1940), z. 2 (1929)
17. Zygmunt Cybichowski (1879–1946), z. 3 (1929)
18. Jakub Glass (1864–1942), z. 4 (1929)
19. Antoni Peretiatkowicz (1884–1956), z. 1 (1930)
20. Eugeniusz Waškowski (1866–1942), z. 2 (1930)
21. Stanisław Posner (1868–1930), z. 3 (1930)
22. Konrad Dynowski (1862–1930), z. 4 (1930)
23. Stanisław Estreicher (1869–1939), z. 1 (1931)
24. Aleksander Doliński (1866–1930), z. 2 (1931)
25. Marcei Chlamtacz (1865–1947), z. 3 (1931)
26. Stanisław Kutrzeba (1876–1946), z. 4 (1931)
27. Stanisław Bukowiecki (1867–1944), z. 1 (1932)
28. Juliusz Makarewicz (1872–1955), z. 2 (1932)
29. Józef Bizeziński (1854–1932), z. 3 (1932),
30. Jan Jakub Litauer (1873–1949), z. 4 (1932)
31. Wacław Makowski (1880–1942), z. 1 (1933)
32. Ludwik Cichowicz (1857–1940), z. 2 (1933)
33. Maurycy Allerhand (1868–1942), z. 3 (1933)
34. Kazimierz Władysław Kumaniecki (1880–1941), z. 4 (1933)
35. Emil Stanisław Rappaport (1877–1965), z. 1 (1934)
36. Aleksander Jackowski (1869–1949), z. 2 (1934)
37. Franciszek Bossowski (1879–1940), z. 3 (1934)
38. Zbigniew Pazdro (1873–1939), z. 4 (1934)
39. Kamil Stefko (1875–1966), z. 1 (1935)
40. Karol Lutostański (1880–1939), z. 2 (1935)
41. Stanisław Gołąb (1878–1939), z. 4 (1935)
42. Bohdan Wasutyński (1882–1940), z. 1 (1936)
43. Bronisław Żongołłowicz ks. (1870–1944), z. 2 (1936)
44. Przemysław Dąbkowski (1877–1950), z. 3 (1936)
45. Stefan Ehrenkretz (1880–1945), z. 4 (1936)
46. Roman Longchamps de Bériér (1883–1941), z. 1 (1937)
47. Janusz Jamontt (1878–1951), z. 2 (1937)
48. Aleksander Mogilnicki (1875–1956), z. 3 (1937)
49. Abdon Kłodziński (1881–1937), z. 4 (1937)
50. Julian Makowski (1875–1959), z. 1 (1938)
51. Rafał Taubenschlag (1881–1958), z. 2 (1938)
52. Antoni Wereszczyński (1878–1948), z. 3 (1938)
53. Józef Jan Bossowski (1882–1957), z. 4 (1938)
54. Stanisław Wróblewski (1868–1938), z. 1 (1939)
55. Władysław Seyda (1863–1939), z. 2 (1939)
56. Bronisław Stelmachowski (1883–1940), z. 3 (1939)

ALBUM EKONOMISTÓW I STATYSTYKÓW POLSKICH (1926–1939)

1. Stanisław Głębiński (1862–1943), z. 1 (1926)
2. Antoni Kostanecki (1866–1941), z. 2 (1926)
3. Zofia Daszyńska-Golińska (1866–1934), z. 3 (1926)
4. Adam Krzyżanowski (1873–1963), z. 1 (1927)
5. Jerzy Michalski (1870–1956), z. 1 (1927)
6. Leopold Caro (1864–1939), z. 2 (1927)
7. Stanisław Grabski (1871–1949), z. 3 (1927)
8. Władysław Grabski (1874–1938), z. 4 (1927)
9. Antoni Szymański ks. (1881–1942), z. 1 (1928)

10. Tadeusz Brzeski (1884–1958), z. 2 (1928)
11. Edward Taylor (1884–1964), z. 3 (1928)
12. Władysław Marian Zawadzki (1885–1939), z. 4 (1928)
 13. Jan Dmochowski (1877–1928), z. 1 (1929)
 14. Roman Rybarski (1887–1942), z. 2 (1929)
 15. Jan Lewiński (1885–1930), z. 3 (1929)
 16. Stefan L. Zalewski (1888–1959), z. 4 (1929)
 17. Franciszek Bujak (1875–1953), z. 2 (1930)
18. Bolesław Markowski (1862–1936), z. 3 (1930)
 19. Feliks Młynarski (1885–1972), z. 4 (1930)
 20. Adam Heydel (1893–1941), z. 1 (1931)
 21. Jan Rutkowski (1886–1949), z. 2 (1931)
22. Stanisław Wojciechowski (1869–1953), z. 3 (1931)
 23. Józef Buzek (1873–1936), z. 4 (1931)
 24. Kazimierz Kasperski (1873–1951), z. 1 (1932)
 25. Artur Benis (1865–1932), z. 2 (1932)
 26. Roger Battaglia (1873–1950), z. 3 (1932)
 27. Marcin Nadobnik (1883–1953), z. 4 (1932)
28. Aleksander Wóycicki ks. (1878–1954), z. 1 (1933)
 29. Tomasz Lulek (1878–1962), z. 2 (1933)
 30. Zdzisław Ludkiewicz (1883–1942), z. 3 (1933)
 31. Edward Lipiński (1888–1986), z. 4 (1933)
32. Leon Waściszakowski vel Waściszewski (1886–1935), z. 1 (1934)
 33. Ignacy Weinfeld (1887–1939), z. 2 (1934)
 34. Jerzy Kurnatowski (1874–1934), z. 3 (1934)
 35. Ludwik Górski (1894–1945), z. 3 (1934)
36. Mieczysław Witold Gutkowski (1893–1943), z. 1 (1935)
 37. Edward Szturm de Szterm (1885–1962), z. 2 (1935)
 38. Hipolit Gliwic (1878–1943), z. 4 (1935)
 39. Jan Piekałkiewicz (1892–1943), z. 1 (1936)
 40. Ferdynand Zweig (1896–1988), z. 3 (1936)
 41. Cezary Łagiewski (1876–1936), z. 4 (1936)
 42. Oskar Lange (1904–1965), z. 1 (1937)
 43. Aleksander Szczepański (1882–1937), z. 2 (1937)
 44. Józef Gieysztor (1865–ok. 1940), z. 3 (1937)
45. Leon Władysław Biegeleisen (1885–po 1939), z. 4 (1937)
 46. Jan Telesfor Kostanecki (1902–1937), z. 1 (1938)
 47. Tadeusz Grodyński (1888–1958), z. 2 (1938)
 48. Stefan Szulc (1881–1956), z. 1 (1939)

ALBUM SOCJOLOGÓW POLSKICH (1926–1938)

1. Ludwik Krzywicki (1859–1941), z. 1 (1926)
2. Florian Znaniński (1882–1958), z. 1 (1928)
3. Stefan Czarnowski (1879–1937), z. 1 (1929)
4. Jan Stanisław Bystron (1892–1964), z. 1 (1931)
5. Bronisław Malinowski (1884–1942), z. 1 (1932)
6. Ludwik Kulczycki (1866–1941), z. 1 (1933)
7. Bolesław Limanowski (1835–1935), z. 1 (1935)
8. Konstanty Srokowski (1878–1935), z. 1 (1936)
9. Józef Chałasiński (1904–1979), z. 1 (1937)
10. Czesław Znamierowski (1889–1967), z. 1 (1938)

Jak widać, byli to – w ogromnej większości uczeni i praktycy żyjący. My – w ramach autorskiego „Pocztu jurystów i ekonomistów” – postanowiliśmy przypomnieć niezujących luminary prawa i ekonomii. Zaczynamy od patrona Instytutu, czyli Maurycego Allerhanda, którego uwzględnił też Album Prawników Polskich w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym” w zeszyście 3 z 1933 r.

Ilustracją pierwszej sylwetki jest kolorowy portret pędzla lwowskiego malarza i fotografa Marka Münza (1872-1937), który przed II wojną światową znajdował się na ścianie siedziby Gminy Wyznaniowej Żydowskiej we Lwowie. Gdy w 2003 r. prezentowano ten, cudem ocalały, portret na wystawie judaików w Lwowskiej Galerii Obrazów, nikt z twórców wystawy i pracowników Galerii nie wiedział, kto jest na portrecie, podpisano „nieznany mężczyzna”. Poinformowałem wówczas Galerię, że to portret wybitnego prawnika i profesora Uniwersytetu Lwowskiego Maurycego Allerhanda. Dzięki temu otrzymałem fotograficzną kopię obrazu.

Maurycy Allerhand (1868-1942)

W czerwcu 2018 r. minęło 150 lat od chwili urodzenia tego jednego z najwybitniejszych prawników polskich Drugiej Rzeczypospolitej. Z tej okazji na łamach „Palestry” ukazał się obszerny artykuł biograficzny (nr 7-8, s. 159-173). Napisano, że Maurycy Allerhand to człowiek, który pozostawił po sobie nie tylko ogromny i pożytkowany do dziś dorobek naukowy i kodyfikacyjny, ale i pamięć osoby wyjątkowej, posiadającej rzadko spotykane cechy osobowości, które jednały mu sympatię kolegów na uniwersytecie, w adwokaturze, w środowisku żydowskim, w działalności prawotwórczej w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, a nade wszystko wśród młodzieży akademickiej – niezależnie od jej orientacji politycznej i narodowości. Wnuk – Leszek Allerhand – po latach wspominał, jak w czasie rozruchów antyżydowskich ok. 1938 r. ochronę przydzielili prof. Allerhandowi studenci z „Młodzieży Wszechpolskiej”.

Maurycy Allerhand był przedstawicielem grupy zasymilowanych Żydów. Wielkość jego życia i dokonania zamyka tragiczna śmierć w Obozie Janowskim we Lwowie, gdzie został zamordowany po tym, jak zaapelował do sumienia policjanta w jego języku, ukraińskim. Wtedy sumienia nie obudził, dziś jego postawa może być wzorcem nie tylko dla prawników, ale i dla ludzi – wzajemnego szacunku, mimo różnic światopoglądowych, narodowych, religijnych, politycznych.

Na świat przyszedł 28 czerwca 1868 r. w Rzeszowie w zasymilowanej rodzinie żydowskich posiadaczy ziemskich Hermana i Rebecki z Wohlfeldów. W metryce nazwisko zapisano przez jedno „l”, jako Alerhand, imię jako Mojżesz – Maurycy. Miał dwóch braci: starszego Artura i młodszego Józefa. Jeden z nich zmienił potem wyznanie i nazwisko i wraz z rodziną wsiąkł na dobre w Polskę, a jego zstępni byli żołnierzami walczącymi o niepodległość, pisarzami, działaczami społecznymi. Drugi wyjechał do Berlina, gdzie w okresie nazistowskim został wraz z rodziną zamordowany.

Prof. Maurycy Allerhand (1868-1942) – portret pędzla Marka Münza (1872-1937) z ok. 1930 r.

Mojżesz vel Maurycy vel Moritz uczył się w rzeszowskim gimnazjum i był uczniem zaliczającym kolejne klasy „z chlubnym postępem”, szczególnie lubiąc matematykę. Maturę z odznaczeniem zdał 6 czerwca 1887 r., a jesienią tego roku rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie w Wiedniu. Słuchał m.in. wykładów cywilistów Leopolda Pfaffa (1860-1915), Adolfa Exnera (1841-1894), Franza Hofmanna (1845-1897) czy Carla Samuela Grünhuta (1844-1929) i Franza Kleina (1854-1926). Rozpoczął też prace naukową – właśnie na seminariach z prawa cywilnego (materialnego i procesowego) oraz handlowego. Po ukończeniu studiów przystąpił do rygorozów doktorskich i uzyskał stopień doktora praw.

Nie zagrzał miejsca w Wiedniu. Zaraz po studiach wrócił do Galicji, już nie do Rzeszowa, ale do stolicy – do Lwowa. Tam odbył siedmioletni staż kandydata do adwokatury, terminując m.in. pod patronatem adwokatów Leona Nussbrechera i Szymona Fläschnera. Anzelm Lutwak wspominał po latach, że w tym czasie „zdolnościami i wiedzą zwrócił na się uwagę sfer sędziowskich”. We Lwowie poznał pannę Sarę Weintraubównę, która 17 marca 1895 r. została jego małżonką i wierną towarzyszką do końca życia. Mieli dwoje dzieci: córkę Marię Annę (1896-1942), oraz syna Joachima Hermana (1897-1971), potem adwokata.

Adwokatem Maurycy był od 21 kwietnia 1900 r., kiedy to został wpisany na listę adwokatów Izby Adwokackiej we Lwowie. Już od 1903 r. był egzaminatorem na egzaminach adwokackich, a od 1905 r. także na egzaminach sędziowskich.

Pierwsze znane prace naukowe opublikował w latach 1896 i 1897 po niemiecku w „Zentralblatt für juristische Praxis” – była to rozprawa z procesu cywilnego pt. *Zivilprozessuale Erörterungen* oraz *Rothergeschäfte*. W tym czasie interesował się też etnologią i etnografią. Od 1898 r. publikował w czasopiśmie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie np. „Lud” pod redakcją Antoniego Kaliny – *Zapiski ludoznawcze z życia Żydów* (1899, t. V, z. 1, s. 50-52), który przedrukujemy w tym zeszycie „Głosu Prawa”. Potem w „Ludzie” zamieścił kilka kolejnych tekstów z etnologii żydowskiej. W tym czasie wydał też obszerne studium pt. *Prawo imion* (Lwów 1899).

W 1899 r., w lwowskiej „Reformie Sądowej” – czasopiśmie, które potem doprowadziło do powstania pierwszego w dziejach polskiego stowarzyszenia sędziowskiego i stało się jego organem – opublikował pracę o prorogacji właściwości miejscowej sądu i jej stosunku do prorogacji rzeczowej. Rok później ukazała się rozprawa z zakresu prawa cywilnego materialnego pt. *Umowa pisemna a ustne oświadczenie stron*, zaś w 1902 r. praca *Kwestye procesowe*. Od 1907 do 1909 r. Maurycy Allerhand publikował na łamach „Przeglądu Prawa i Administracji” obszerne studium pt. *Podstęp w procesie*. W 1908 r. wydał też rozprawę pt. *Istota wznowienia i restytucji*. Taki

dorobek naukowy miał w czasie, gdy jesienią 1908 r. postanowił złożyć na Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego podanie o uzyskanie prawa wykładania z austriackiego procesu cywilnego, czyli o habilitację.

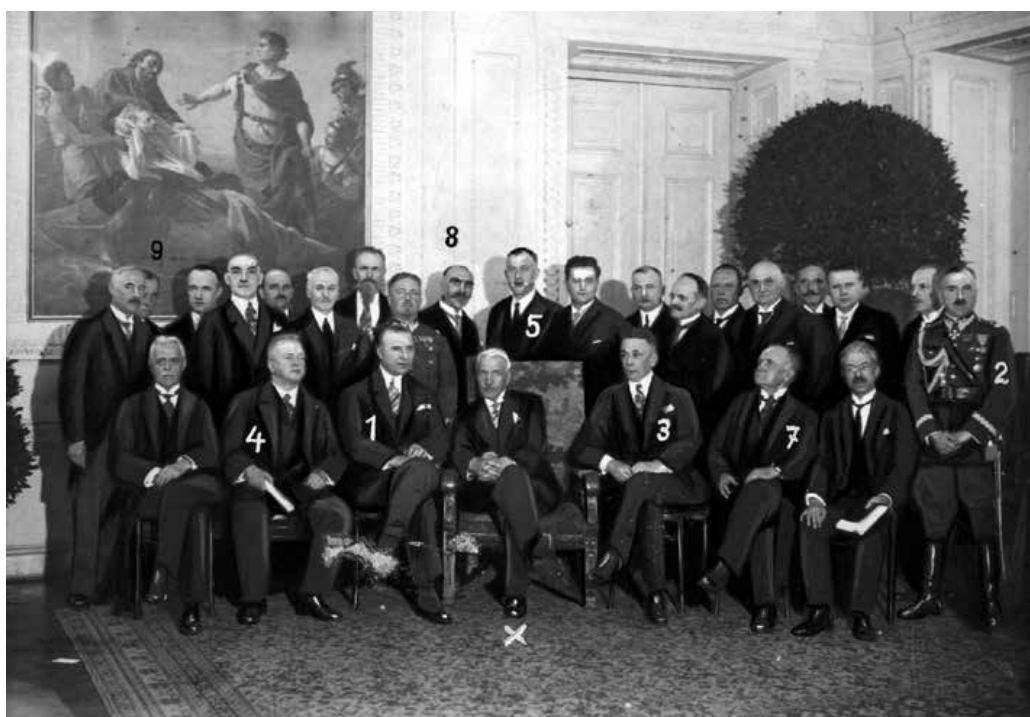
5 listopada tr. dziekan Ignacy Koschembahr-Łyskowski poprosił o referat w sprawie habilitacji Allerhanda prof. Augusta Bálasitsa, o koreferat prof. Juliusza Makarewicza, a referat administracyjny powierzył wybitnemu cywiliście prof. Ernestowi Tillowi. Referent Bálasits kończąc referat napisał, że „mamy przed sobą całokształt dotychczasowych, zawsze gorliwych, a w niemałej części także skutecznych zabiegów naukowych Autora. Za usprawiedliwiony wyda się wniosek, że Dr. M. Allerhand może być dopuszczony do dalszych stadyów habilitacyjnych”. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 20 grudnia 1909 r., a dwa dni później wykład habilitacyjny, który Grono Profesorskie przyjęło i podjęło uchwałę habilitującą. Zatwierdzenie habilitacji nastąpiło z pewnym opóźnieniem – reskryptem Ministra Wyznań i Oświaty z 27 marca 1910 r.

Temat pierwszych wykładów w semestr letni 1909/1910 docent Maurycy Allerhand zgłosił do dziekanatu 15 kwietnia 1910 r.: *Postępowanie w sprawach niespornych, cz. I – Zasady i właściwość*. Zajęcia w wymiarze 2 godzin tygodniowo odbywały się we wtorek i czwartek w godzinach od 12.00 do 13.00. Wykłady prowadził od 1910 r. aż do 1941 r.: w latach 1910-1917 jako docent prywatny, od 20 listopada 1917 r. jako profesor nadzwyczajny. Postanowieniem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 24 sierpnia 1921 r. został profesorem zwyczajnym uniwersytetu. Należy tu zauważyć, że prawo austriackie i prawo polskie nie zezwalało na łączenie profesury uniwersyteckiej z praktyką, stąd mimo uzyskania tytułu profesorskiego, Allerhand pozostał docentem – z tytułem profesora nadzwyczajnego. W II RP prof. Allerhand prowadził wykłady: *Prawo egzekucyjne i konkursowe, Prawo egzekucyjne i konkursowe międzynarodowe i międzydzielnicowe* (wraz z ćwiczeniami). Na prowadzone przez niego zajęcia uczęszczali m.in. późniejsi uczeni Karol Koranyi, Ludwik Dworzak i Kazimierz Przybyłowski.

Po śmierci prof. Aleksandra Dolińskiego 23 grudnia 1930 r., profesora prawa handlowego i wekslowego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, a jednocześnie kierującego Sekcją Prawa Handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP w Warszawie, Rada Wydziału Prawa, podczas posiedzenia 29 grudnia 1929 r., od 1 stycznia 1931 r., powierzyła zastępstwo profesora na katedrze prof. Allerhandowi co poparł Senat Akademicki, a potem zatwierdził Minister WRiOP. Tak było do 1933 r. W kolejnych latach – jako docent z tytułem profesora zwyczajnego (stale był adwokatem) – prowadził nadal wykłady w ramach studium ogólnego prawa, a także na studiach uzupełniających (utworzonych w 1930 r.) – dyplomatycznym i sądowym, gdzie wykła-

dał międzynarodowe prawo niesporne i upadłościowe, prawo asekuracyjne (ubezpieczeniowe) a także historię i organizację adwokatury i notariatu.

W okresie międzywojennym prof. Maurycy Allerhand opublikował kilkaset pozycji naukowych, w tym komentarze, obszerne studia naukowe, artykuły, glosy, odpowiedzi na pytania prawne, sprawozdania, wspomnienia pośmiertne oraz ogromną liczbę recenzji z różnych dziedzin prawa, które zamieszczał – ukrywając się pod inicjałami „M.A.” – na łamach „Przeglądu Prawa i Administracji”. Publikował głównie z zakresu prawa cywilnego procesowego, ale też prawa handlowego i prawa cywilnego materialnego. Należał do wielu polskich towarzystw naukowych: Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Polskiego Towarzystwa Prawniczego we Lwowie i Związku Adwokatów Polskich. Należał do komitetów redakcyjnych: „Głosu Prawa” (1924-1939), „Przeglądu Prawa Handlowego” (1925-1939), „Polskiego Procesu Cywilnego” (1933-1939) oraz „Orzecznictwa Sądów Polskich”. Był też przez wiele lat bliskim współpracownikiem „Przeglądu Prawa i Administracji”.

Prof. Maurycy Allerhand (stoi piąty od prawej) wśród członków Komisji Kodyfikacyjnej RP, podczas jubileuszu Komisji.

Wyjątkowe miejsce w działalności prof. Allerhanda zajmuje zaangażowanie w prace utworzonej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej RP, której był bardzo aktywnym członkiem od początku, a nawet

wcześniej, bo od lutego 1919 r. uczestniczył już w pracach komisji prawa handlowego i procedury cywilnej przy Ministrze Sprawiedliwości. Dodać należy, że był też członkiem Trybunału Stanu. W 1938 r. kolega z Komisji Kodyfikacyjnej, Jan Jakub Litauer, we wstępie do dedykowanego prof. Allerhandowi zeszytu „Głosu Prawa” (1938, nr 6-8) napisał:

„[...] nie mogę i ja nie zabrać głosu, ażeby zobrazować jego niezmierną i bodaj ponad wszelkie z kimkolwiek u nas porównanie płodną działalność na tym wielkim odcinku, na jakim stykam się z nim od lat bez mała dwudziestu, a mianowicie na odcinku kodyfikacji prawa polskiego” (s. 323).

Maurycy Allerhand pracował w sekcjach cywilistycznych i komercjalistycznych Komisji Kodyfikacyjnej, opracowywał projekty przepisów kolizyjnych, a także brał udział w pracach nad prawem o ustroju sądownictwa, prawem o adwokaturze i prawem o notariacie (szerzej w dwóch artykułach z „Palestry” 2017 i 2018). Należał do lwowskiego koła Komisji prof. Ernesta Tilla, przygotowującego projekt Kodeksu zobowiązań (obok profesorów Aleksandra Dołęńskiego, Romana Longchamps de Bérier oraz młodego wówczas protokolanta Kazimierza Przybyłowskiego). W Sekcji Prawa Handlowego KKRK uczestniczył w obradach nad prawem wekslowym i czekowym, prawem patentowym, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawie o spółkach akcyjnych, ustawie o spółkach z o.o. oraz w pracach nad Kodeksem handlowym. Do tego ostatniego napisał znakomity komentarz, wznawiany wielokrotnie po 1989 r. We wstępie do tegoż czytamy m.in.:

„Polski kodeks handlowy wzorowany jest na prawie niemieckim, odbiega jednak od niego co do pojęcia kupca a także w wielu przepisach jest samodzielny. Wielką pomoc przy wykładni k.h. może więc oddać literatura niemiecka, a zwłaszcza wielkie komentarze, oraz judykatura Sądu Rzeszy. Uwzględnić jednak należy, że mimo oparcia się o prawo niemieckie kodeks handlowy jest samodzielnym tworem i że pozostaje w ścisłej łączności z innymi ustawami polskimi, wskutek czego nie zawsze można przyswoić sobie zdanie, objawione odnośnie prawa niemieckiego”.

Z pewnością największe zasługi miał prof. Allerhand w dziele kodyfikacji procesu cywilnego. Istotny był jego udział w pracach nad prawem egzekucyjnym oraz postępowaniem zabezpieczającym. Jan Jakub Litauer uważał, że szczytem działalności Allerhanda w Komisji było przygotowanie projektu prawa upadłościowego i postępowania układowego. We wspomnianym „Głosie Prawa” Litauer pisał:

„Przedstawiony przez niego [Allerhanda] projekt prawa upadłościowego, oparty na gruntownej znajomości wszystkich ustaw europejskich i literatury, stał na najwyższym poziomie prac tego rodzaju; to też jemu właśnie powierzone zostało opracowanie uzasadnienia projektu, uchwalonego przez podkomisję. Uzasadnienie to, ogłoszone drukiem, znane jest szerokiemu ogółowi prawniczemu; jest ono, rzecz prosta, tylko skrótem obrad podkomisji, a myśli wyłuszczone przez referenta w toku obrad podkomisji, znalazły rozwinięcie w jego znakomitym komentarzu do prawa upadłościowego. Rzecz prosta, że nie można było się obejść bez udziału Allerhanda i przy ostatecznym opracowaniu projektu prawa o postępowaniu układowym, choć udział ten przemilczał we wstępie do swego komentarza”

W ostatnich latach przed wojną prof. Allerhand pracował nad projektem kodeksu postępowania niespornego opracowując wiele referatów. Cytowany prof. Litauer pisał, że

„jest to bez wątpienia najtrudniejszy dział kodyfikacji prawa procesowego, zabiega się bowiem o wszystkie działy prawa materialnego. I tu właśnie rozmach kodyfikatorski Allerhanda najsilniej się ujawnia; jego pomysły unifikacyjne wybiegają daleko poza granice legislacji procesowej...”

Projekt części ogólnej kodeksu został przyjęty przez Komisję, a prof. Allerhand opracował do niego uzasadnienie. Następnie – w części szczegółowej – opracował (w 1938 r.) uzasadnienie projektu rozdziału o postępowaniu spadkowym. W tym właśnie czasie prof. Litauer pisał:

„Nie wszyscy znakomici prawoznawcy mają wenę kodyfikatorską; o Allerhandzie trzeba powiedzieć, że należy do tych niezbyt licznych, którzy mają wybitne w tym kierunku uzdolnienie i bez których przeto kodyfikację prawa polskiego trudno byłoby sobie wyobrazić” [...]

„...olbrzymi zaiste plon dotychczasowej działalności tego niepospolitego prawoznawcy na niwie kodyfikacji, działalności ofiarnej, mającej na celu wyłącznie dobro sprawy, niezamąconej dążeniem do jakichkolwiek z tego tytułu odznaczeń. I choć jest pewne, że nie rychło ustanie On w tej przez się umiłowanej pracy, to gdyby nawet postawić kropkę na tym, co już zdołał, trzeba stwierdzić, że Allerhand dobrze zasłużył się kodyfikacji prawa polskiego”

Jak wielką wagę prof. Allerhand przywiązywał do prac kodyfikacyjnych wynika nie tylko z opinii kolegów z Komisji Kodyfikacyjnej, ale także z jego autorskich komentarzy do kodeksów. Wyjątkowym świadectwem w tym aspekcie jest dziennik pisany po wkroczeniu do Lwowa Niemców. Pod datą 7 sierpnia 1942 r. zanotował:

„Dnia 7 sierpnia 1941 wstałem z łóżka i starałem się spakować moje manuskrypty i moje zapiski oraz wyjątki z dzieł naukowych. Tylko częściowo mogłem je zabrać i umieścić u sąsiadów; większą część manuskryptów i zapisków zostawiłem na miejscu. Pozostały też referaty, jakie przygotowałem dla Komisji Kodyfikacyjnej, której byłem członkiem”

Wynika z tego zapisu, że prof. Allerhand nawet w okresie okupacji sowieckiej Lwowa pracował nad projektami kodyfikacji prawa w Polsce. Niestety efektów jego pracy z tego okresu prawdopodobnie już nie poznamy. Wydaje się, że wszystkie pozostawione manuskrypty zostały zniszczone.

Profesor Maurycy Allerhand przez całe życie łączył w sobie bycie Żydem i Polakiem. Uważał się za Polaka. Polsce służył, podobnie jak jego syn, który walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, ale nigdy też nie odszedł od wiary i tradycji przodków. Jak wspominał po latach wnuk – w domu Allerhandów łączono tradycję żydowską z polską – katolicką. W domu obchodziło się zarówno religijne święta judaistyczne, jak i chrześcijańskie. Sam uczyony zaliczał się do zwolenników tzw. nurtu asymilacyjnego. Nie przeszkadzało mu to w pozostawaniu jednym z największych autorytetów wśród lwowskich Żydów. Potwierdzeniem tego jest fakt, że w latach 1924-1929 był desygnowanym przez rząd polski komisarzem Gminy Wyznaniowej Żydowskiej we Lwowie. Potem wybrano go w wolnych wyborach na prezesa gminy i urząd ten pełnił przez 9 miesięcy, po czym wycofał się i poświęcił wyłącznie pracy naukowej, dydaktycznej, kodyfikacyjnej i adwokaturze. Wycofanie się z zaangażowania w samorząd społeczności żydowskiej wynikał także z różnicy zdań z przywódcami silnego obozu syjonistycznego, stale rosnącego w siłę. W tym samym 1929 r. prof. Allerhand wycofał się też z organizacji B'nei B'rith, którą wcześniej współtworzył. Był powszechnie szanowany, ale jego aktywność religijno-społeczna koncentrowała się odtąd wokół synagogi postępowej Tempel przy starym rynku, która stanowiła ośrodek życia zasymilowanych polskich Żydów Lwowa. Podobne poglądy miał przyjaciel Allerhanda, wiceprezydent Lwowa zamordowany przez Sowietów ok. 1940 r., Wiktor Chajes.

Wybuch II wojny światowej był szokiem dla rodziny Allerhandów. Syn uczonego został zmobilizowany i cudem uniknął losu polskich oficerów zamordowanych przez Sowietów w ramach zbrodni katyńskiej. Profesor do grudnia 1939 r. pracował na Wydziale Prawa uniwersytetu – jeszcze polskiego. Po dokonanej na początku stycznia 1940 r. sowietyzacji uniwersytetu został zwolniony przez sowieckiego rektora, wraz z większością polskich uczonych z Wydziału Prawa. W lutym przywrócono go do pracy w katedrze prawa cywilnego, kie-

rowanej przez przedwojennego dziekana prof. Kazimierza Przybyłowskiego. W ankietach personalnych wypełnianych w latach 1939-1941 wpisywał w rubrykach zawsze narodowość „polska”, wyznanie: „mojżeszowe”, tak, jak czynił to przed wojną. W 1941 r. w katedrze prawa cywilnego oprócz Allerhanda i Przybyłowskiego pracował też ostatni polski rektor uniwersytetu, wybitny cywilista, Roman Longchamps de Bérier, zamordowany wraz z trzema synami wkrótce po wkroczenie do Lwowa Niemców, 4 lipca 1941 r.

30 czerwca 1941 r. do Lwowa wkroczyły wojska niemieckie. Tego dnia prof. Allerhand zaczął pisać dzienniki ołówkiem, na odwrotnych stronach kart kancelaryjnych. Ocalały i stanowią wyjątkowe świadectwo tamtych dni we Lwowie – wydane przez wnuka – Leszka, który uzupełnił je znakomicie własnymi wspomnieniami, jako *Zapiski z tamtego świata* (wyd. 2, Kraków: Instytut Allerhanda, Wydawnictwo Wysoki Zamek 2011).

Prof. Allerhand był pierwszym Żydem we Lwowie, którego już 7 sierpnia 1941 r. pozbawiono mieszkania. Od 23 listopada 1941 r. mieszkał w nędznych warunkach w getcie przy ul. Zamarstynowskiej 58. Polscy przyjaciele podejmowali próby wydobycia go na stronę aryjską poprzez zorganizowanie nowej tożsamości, o czym wspomina w swoich dziennikach. Odmówił.

Prof. Maurycy Allerhand został zamordowany najprawdopodobniej w czasie tzw. wielkiej akcji sierpniowej, 10 sierpnia 1942 r. Wtedy przewieziony został z getta wraz z żoną Sarą i wnukiem Józkiem Fellerem do Obozu Janowskiego we Lwowie. Prof. Karol Korany wspominał po wojnie – powołując się na naoczego świadka, lekarza, że uczony został zamordowany przez ukraińskiego policjanta na terenie Obozu Janowskiego, po tym jak – zauważywszy, że katuje kobietę, zaapelował po ukraińsku do jego sumienia, którego jednak nie obudził. Żona Profesora i wnuk Józef zostali prawdopodobnie zamordowani w KL Bełżec. Córka Maria Feller z wnuczką Alicją, które mieszkały w Warszawie, zamordowane zostały w Treblince.

Przeżyć Zagładę udało się wspomnianemu synowi Profesora, a przed wojną asystentowi na uniwersytecie i adwokatowi Joachimowi z żoną Zinajdą oraz ich synowi – wnukowi Profesora – Leszkowi, dr. medycyny. Wydostali się oni z getta w przeddzień akcji sierpniowej. Po wojnie zamieszkali w Krakowie, gdzie Joachim prowadził kancelarię adwokacką. Wnuk Leszek ukończył studia medyczne i przez wiele lat był lekarzem w Zakopanem, zmarł 3 kwietnia 2018 r.

W 1938 r. na 70 urodziny prof. Allerhanda wydano jubileuszowy zeszyt „Głosu Prawa” (nr 6-8) – *in honorem* „Maurycemu Allerhandowi w hołdzie z okazji 70-tych urodzin”. W laudacji napisano:

„[...] wartość człowieka jako człowieka stoi ponad wszystkimi wartościami społecznymi! – Wieleż dopiero znaczy i waży charakter zacny u prawnika! [...]”

Spod dłoni Maurycygo Allerhanda nie mógł wybujać chwast złego prawa – a wykwiwały z głębin Jego duszy pęki najzacniejszych, twórczych myśli prawnych”.

Po 1989 r. Maurycy Allerhand stał się powszechnie znany wśród prawników, a to dzięki licznie wznawianym komentarzom do Kodeksu handlowego oraz Prawa upadłościowego. Na początku lat dwudziętych uchylono te przedwojenne regulacje. Odtąd nazwisko Allerhanda stawało się mniej znane wśród prawników praktyków. Uczony pozostał natomiast autorytetem dla zajmujących się nauką prawa.

Dr Leszek Allerhand (1931-2018), jeden z fundatorów Instytutu Allerhanda, wnuk prof. Maurycygo Allerhanda

W 2008 r. zrodziła się myśl, by prof. Maurycy Allerhand stał się patronem prawniczego instytutu. 26 czerwca 2009 r., niemal dokładnie w rocznicę urodzin Maurycygo Allerhanda – i jednocześnie jubileuszu Kodeksu handlowego z 1934 r., w siedzibie Giełdy Papierów Wartościowych – przy licznych udziałach znamienitych gości, miała miejsce proklamacja Instytutu Allerhanda. W październiku i listopadzie tego samego roku na łamach kilku czołowych czasopism prawniczych ukazał się „List otwarty w sprawie erygowania Instytutu Allerhanda”¹, który podpisało wielu wybitnych intelektualistów, nie tylko z Polski.

¹ Zob. „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 10, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 20, „Palestra” 2009, nr 9-10, „Rejent” 2009, nr 10, „Czasopismo Kwartalne Całego Prawa Handlowego, Upadłościowego oraz Rynku Kapitałowego” (HUK) 2009, nr 2 i „Prawo Spółek” 2009, nr 10.

W tym samym roku fundatorzy w osobach dr. Leszka Allerhanda, Michała Bobrzyńskiego, prof. Grzegorza Domańskiego, dr. Arkadiusza Radwana, dr. Adama Redzika, dr. Wojciecha Rogowskiego i prof. Stanisława Sołtysińskiego założyli fundację o nazwie Instytut Allerhanda.

Instytut prowadzi badania, szkolenia i realizuje projekty legislacyjne z obszarów prawa i ekonomii. Sztandarowe są kongresy prawa upadłościowego, prawa finansowego, prawa handlowego. Niektóre z nich będą miały dziesiątą edycję. Jednym z celów Instytutu są badania nad życiem i dokonaniem patrona i polskich prawników okresu II RP. Patron ów stale stanowi inspirację i wzorzec, bo – jak pisał wspomniany wyżej kilkakrotnie Jan Jakub Litauer:

„Ogromny dorobek piśmienniczy Prof. Allerhanda, ogromny zasięg Jego naukowych zainteresowań, zdołała umożliwić przede wszystkim Jego zjawiskowa pamięć, ogarniająca tyle dziedzin prawa – pamięć, jaką tylko polihistorzy rozporządzają, a z którą łączy się u Niego wybitnie naukowy, ścisły zamysł badawczy w całym nieledwie zakresie prawa formalnego i materialnego. [...]

W osobie Maurycygo Allerhanda cenimy atoli nie tylko znakomitego prawnika, słynnego prawodawcę – nie tylko wysokie walory intelektualne, ale – co więcej – powszechnie znaną dobroć serca, zacność duszy, pracowitość niestrudzoną, uczynność zawsze czujną i gotową”

Bibliografia

Allerhand Maurycy, Allerhand Leszek, *Zapiski z tamtego świata. Zagłada we Lwowie w dzienniku profesora i wspomnieniach jego wnuka*, postłowie Adam Redzik, Kraków: Instytut Allerhanda, Wydawnictwo Wysoki Zamek 2011.

Górnicki Leonard, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000.

Górnicki Leonard, *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919-1939)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 2501, Prawo CCLXXXV, Wrocław 2003.

Honigsman Jakub, *Zagłada Żydów lwowskich 1941-1944*, przekład i oprac. A. Redzik, Warszawa 2007, s. 29.

Koranyi Karol, *Maurycy Allerhand*, „Państwo i Prawo” 1947, nr 1, s. 90-92.

Litauer Jan Jakub, *Maurycy Allerhand jako kodyfikator*, „Głos Prawa” 1938, nr 6-8.

Milewski Stanisław, Redzik Adam, *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa: Iskry 2011.

Pol Krzysztof, *W związku z 60. rocznicą śmierci Profesora Maurycygo Allerhanda*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 4, s. 100-106.

Pol Krzysztof, *Poczet prawników polskich XIX i XX wieku*, wyd. 2., przejrzał i uzupełnił Adam Redzik, Warszawa: C.H.Beck 2011.

Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, t. 1, Warszawa 2003, s. 69-70.

Radwan Adam, *Integracyjny wymiar życia i dzieła Maurycyego Allerhanda – w 140. rocznicę urodzin*, „Czasopismo Kwartalne Całego Prawa Handlowego, Upadłościowego oraz Rynku Kapitałowego” (HUK) 2008, nr 2 (4), s. 311-316.

Radwan Arkadiusz, *O instytucjonalizacji pracy koncepcyjnej dla kształtowania polityki prawa i poprawy stanowienia prawa gospodarczego w Polsce*, „Czasopismo Kwartalne Całego Prawa Handlowego, Upadłościowego oraz Rynku Kapitałowego” (HUK) 2009, nr 2, s. 137-145.

Radwan Arkadiusz, Redzik Adam, *O dwóch dwudziestoleciach i trzech jubileuszach prawa handlowego w Polsce*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 9, s. 4-8.

Radwan Arkadiusz, Świadectwo, ślad, symbol, spuścizna – pamięci adwokata i profesora Maurycyego Allerhanda w 70. rocznicę śmierci, „Palestra” 2012, nr 11-12, s.

Redzik Adam, *W sprawie okoliczności śmierci profesora Maurycyego Allerhanda*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2005, nr 2 (214), s. 174-183.

Redzik Adam, *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939-1946*, Lublin 2006.

Redzik Adam, „Przegląd Prawa i Administracji” u schyłku życia Ernesta Tilla (2), „Palestra” 2007, nr 7-8, s. 171-179.

Redzik Adam, „Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla” (3), „Palestra” 2007, nr 9-10, s. 206-212.

Redzik Adam, *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009.

Redzik Adam, „Nowy Proces Cywilny” – „Polski Proces Cywilny” 1933-1939 (11), „Palestra” 2009, nr 1-2, s. 141-147.

Redzik Adam, „Głos Prawa”, „Palestry” czy adwokata Anzelma Lutwaka?, „Palestra” 2009, nr 3-4, s. 153-164.

Redzik Adam, „Przegląd Prawa Handlowego” (1925-1939) i inne czasopisma komercjalistyczne, „Palestra” 2009, nr 9-10, s. 144-154.

Redzik Adam, *Maurycy Allerhand jako znawca i kodyfikator prawa upadłościowego*, „Palestra” 2016, nr 13 (e.Palestra 2016, poz. 44), s. 452-461.

Redzik Adam, *Allerhand Joachim Herman (1897–1971)*, [w:] *Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich*, t. III, Warszawa 2018, s. 4-6.

Redzik Adam, Rogowski Wojciech, *Dr Leszek Allerhand (1931-2018)*, „Palestra” 2018, nr 5, s. 139-141.

Redzik Adam, *Maurycy Allerhand (1868-1942) – w 150-lecie urodzin*, „Palestra” 2018, nr 7-8, s. 159-173.